

СОТНУР кундемьсе школлаште шым ий ыштыме да икымше империалистический сар ылымек, С.Г. Чавайн 1915 ий август тунгытыште, шыммо Марий мланджым колон мундыр кундемьсе лектын кая. Тушто "Аральское море" куртнӧ коно станцийысе русско-туземский школышто тунгытышо лийеш.

Тыгак мундыр корныч тирвгнъимысь 1934 ийыш-е возымо автобиографийыштыже шкеже тыге умылтара: "1914 ий мартыш "под негласным надзором полиции" лийынам. 1915 ийыште империалистический сарыш логалмыжым деч шылын, Ташкентский куртнӧ корнысо "Аральское море" станцийыште веленыше школыш тунгытышылан кайышым."

Тиде автобиографийыштыже "год негласным надзором полиции..." маным возымыжо тудо жапысе классово-идеологический илыш йогынлан кельштараш точымо маным шонашат амал уло докан.

С.Г. Чавайннын тора кундемьш логалмыжым кызтат классово-идеологический ончалтыш шулышеш умылтараш кумылан улына. "Желая избавиться от полицейского надзора, С. Чавайн в 1915 году уехал в Казахстан к Аральскому морю и стал учителем в местной железнодорожной школе", — воца "Имена йошкарولينских улиц" пашащтыже А. Куклин.

А вет полиций надзор деч чынжымак шылын утлаш Арал тегыз дек огыл, иктаж-кушко вес вере — Германыйыш, Австро-Венгрийыш, Францийыш да тулеч моло элыш кайыман ыле дыр. Но Финляндияш але Польшыш огыл, молан манаш гын, нуно Россий империйыш пуреныт. А Арал тегыз кундемже тугакшат Россий кугыжаныш коргыштак лийыныс.

"Под негласным надзором..." улмаш гын, кеч Сахалиныш кай, туштат эскераш тунгалыт. Вет полиций департаментын сургучан пакетше миен шумет деч ончычак тушко почта дене толын вочаш ыле. Очыни, Чавайн "под негласным надзором..." лийынат огыл. Молан?

Семинарист С. Григорьев-Чавайннын Сзан гыч ик сумка тичак прокламацийым конден шаркалымжым ачажын суртышто обыскым ыштымекат, нимо денат

лат, чон коржын, мундыр кундемьш тарванен.

Палемдаш уто огыл: революций деч ончычат кугыжан паша "инородческий" национальный интеллигентийым, кадрыш, сар тул деч мыняр-гынат асалащ тыршен. Палалтеш: икымше империалист сар тунгалме, учитель семинарийым тунем лекшы кажне порьян учительлан тыгай запросым почта дене колтенят Теве иктыже:

Чавайн йыр: палыме да палыдыме

Аралышке кузе погалын?

С.Г. Чавайннын илыш корныжым шуко шотышто кызтат рашемден шуктымо. Тузе гынат Аралыш кайыме йыжыным тӱрлын умылтараш точат. А мыйын шонымашем весе.

"Срочно 12 августа 1914 г. № 9311. г. Царевкокшайск, Каз. губ. Окончившему курс Казанской учительской семинарии Г. М. Петрову

Покоо неше прошу Вас, Милостивый Государь, сообщить мне, в дополнение к прошению от 8 июля с/г., знаете ли Вы церковное пенне и можете ли его преподать.

Инспектор народных училищ д. Воздвиженский. Водопроводная, 5".

Тыгай запрос почеш черке сомылым шукташ шогалыныт Тыньш Осып М. Янтемир.

С.Г. Чавайнат тыгай запросым налын, но черке паша шум-кумылжык савырен огыл, але, можьч, черке паша налын оштал. Молан манаш гын, учитель семинарийым тунем лекме свиде-

ланже, Эчак Микале отпускым эрчек шке шо-мо ялысе суртпечыштыже эр араш кумылан лийыш.

Александровмытын ача-агаш йорлыжак илеч огытыл. Оралте кугу пелгысе лийыс. Суртпече интелгелне кугу олмаш пакач улмаш (46 слагы туземане кушкыс). Сад-пакчи покшелне отнареске (йыргешке йыргам погешелме) дене нолтмо 5 онан йытыра порт шинчен. Отпуск

школым вуйлаген шоген (М. Александровын аважын ойжо плечеш, тушто тудо куртнӧ корно школ директор лийын мажын, Никитина Ольга туважын) каласкалымжым шештара).

С.Г. Чавайн семинак М. Александров черке сомылым шукташ кумьлан лийын огыл. "Бачыджалан мойн ом пуро, тушто колишо еным ончад кулеш", — куважым кала-калымжым Эчак Ольга шапналта.

Ты екат-туежат М.А. Александров гына шу жаглан Аралысе шолышто вакансий лишашым пален шоген да тидын нерен С.Г. Чавайнлан увертарен вызывагат тудак ыштыкташ полшен. Теве мо ай паша.

Чыла тидже С.Г. Чавайн ден М.А. Александров коллаште ушенте да тыгак келшымыш дийме нерен ояла. С. Чавайнжат

жаний от исполнения воинской повинности

Примечание. Правило об освобождении от воинской повинности принятых в Царство в Вару инородцев области Акмолинской, Семипалатинской, Самаркандской, Уральской и Удгетской изложено в статье 12 Положения об управлении названных областей (изд. 1892 г.).

4) Взаим привлечении Финляндских граждан к стбыванию личной воинской повинности, установлено производство из средств Финляндской казны ежегодных денежных взносов в государственное казначейство на следующих основаниях

1) Размер взноса на 1911 год определяется в двадцать миллионов Финских марок, а затем размер этот увеличивается до 1919 года на один миллион Финских марок в год". (Свод Законов Российской империи т. IV. Устав о воинской повинности. Издание 1915 года. Петроград, стр. 18-19). Ты законнын 6 пунктшо да Прислечанийысе Положенийыс дече М.А. Александров, от туслан мотгыш толмекше, Шаббоксад школышто тунгытышо С.Г. Чавайннын икымше империалистический сар тунгалме илын але 1915 ий кенжежым палдарен да пырля пашам ышташ каяш таратен. Теве куза!

Россий империйын рудо губернийласе тыгак "инородческий" калык ты положенийыш логалын огыл, сандене шуко марий шымлызе кугыжак Российын "Воинский повинность уставын" нине положенийыштыш шотыш налдегече кодэн.

А Финн социолог Сеппа Паллука тыгак Закон улмым пален да виж, тура каласын: "Убежденный пацифист Чавайн хотел обойти ст. оевую службу. По этой причине в начале войны он уехал работать учителем в школу при железной дороге нынешнего Кезьезана".

"Аральское море" куртнӧ корно станций Семиреченский областыш пура да тусо "инородческий" населенийын порьян-влакше сарыш салтакла ийрилын налалтын огытын. А С. Чавайн — пачаславный "инородец", чаремис эшежым.

Погыал-Азия марий М.А. Александровын поро кидым шулыт-